

УДК 39:81'373.21(091)(477.82)

В. І. Перунін

ІСТОРИЧНА ТОПОНІМІКА ВОЛИНСЬКОГО ПОЛІССЯ І ТИСЯЧОЛІТНЯ ЕТНІЧНА КУЛЬТУРА

У статті проаналізовано ознаки зародження Київської Русі та її етнічну тисячолітню культуру. Дослідження історичної топоніміки Зарічненщини дозволяє виявити показники становлення державності Київської Русі. Викладено обґрунтування та екстраполяцію Погоста Зарічненського (Погоста Зарічне) з першими ознаками державності на землях Волинського Полісся.

Ключові слова: історична топоніміка, етнічна культура, державність, погости, Київська Русь, Волинське Полісся, Зарічненщина тощо.

«Частина в цілості, а цілість у частині – це принцип, що діє в історії між Україною як цілістю та Волинню як її частиною. Справа в тому, що як без пізнання цілості інколи годі пізнати її частину, так і навпаки – без пізнання частини часто не можна пізнати цілість».

[Левкович, 1953, с. 5].

«В лето 6455 (947). 11 апреля. Пасха.

Иде Ольга к Новугороду, и уставы по Мьсте погосты и дань и по Лузе погосты и дань и оброки и ловища ея суть по всей земле и знамения, и места, и погосты ... изрядивши, възратися к сыну своему в Киев».

Ипатьевский літопис

[Фроянов, 1996, с. 412; Повесть временных лет..., 2007, с. 29; Русский хронограф..., 2008, с. 29].

Історична топоніміка Зарічненщини і державність Київської Русі. У житті кожної людини бувають щасливі і пам'ятні дні, але найсвятішим і утаємничено значущим вважається день народження. Він для кожного з нас стає ніби створенням світу. Щорічно 24 серпня відзначається День Незалежності України як державне загальнонаціональне свято. Заснування країни твориться не один день. І питання, коли зародилась початкова державність, хвилює і політиків, і фахівців, і пересічних громадян. Суспільство використовує тисячолітньо відомі державні символи. Вони прийшли з глибини минулих століть. Святкувалась 1025-а річниця Хрещення Київської Русі.

Колишній президент США Біл Клінтон так сказав: «Наймолодша європейська країна і найстаріша в Європі нація». Така невідповідність чи не

докір нам, як сказав Кобзар: «Славних прадідів великих, правнуки погані». Невже наша етнічна тисячолітня культура не зберегла ознак зародження Київської Русі для правонаступниці, теперішньої України.

Вибір європейського спрямування розвитку нашого суспільства також вимагає самовизначення. Відоме ствердження Г. Гегеля: «Народ постає історією, а не тільки географією і антропологією – лиш у формі держави». Відповідно до наявності первинного відліку дії законів народ визнається історичним.

Ймовірний початок державності, можливо, непомітно увічнений. За ніби побутовим висловом найстарішого державного літопису приховується точний календарний час, шлях творення, послідовність дій, головне місто, звідки все почалось.

«Повесть временных лет» Іпатіївського літопису сповіщає: «В лето 6455 (947). 11 апреля. Пасха. Иде Ольга к Новугороду, и уставы по Мьсте погосты и дань и по Лузе погосты и дань и оброки и ловища ея суть по всей земле и знамения, и места, и погосты ... изрядивши, възратися к сыну своему в Киев» [Фроянов, 1996, с. 412; Повесть временных лет..., 2007, с. 29; Русский хронограф..., 2008, с. 29].

Спробуємо окордонити і довести, що ми знаємо, і відокремити від безкінцево невідомого. В словах: «Иде Ольга...» **літописець дещо пізніше, стисло, службовою мовою новітньої церкви** сповіщає про зрушення у стані країни. Підтвердження знаходимо у подальших роках.

Перший національний герой, полководець, син княгині Святослав Ігорович шляхетно попереджав супротивника про початок військових дій: «Иду на Ви». Подібний вислів застосував майбутній хреститель Київської Русі, онук Ольги: «Володимир іде на тебе». Одночасно виявляється суттєва відмінність. У нащадків військова справа сповнена руїною. У княгині насичена розбудовою, миром, створенням нового добропорядку (доброладу).

Витяг з літопису набуває **вражаючого вигляду, особливого значення, певної довершеності з поєднанням подорожі попереднього 946 року.** Вперше відвідування столиці Візантії **мирне. Маловідоме, небезпечне.** Спадкоємиця влади по закону, київська княгиня особисто очолила посольство в **найпершу християнську країну Європи.** В Константинополь ішов великий флот. Переважно військовці, біля 1500 осіб. На чолі – жінка-слов'янка [Полонська-Василенко, 1972, с. 100; Святая – Ольга, Владимир –

святой..., с. 124; Жук, 2002, с. 12; Литаврин, 2002, с. 168; Славяне и скандинавы..., 1986, с. 180].

Слід відзначити, подорож не була прогулянкою. Виснажливий 1,5-місячний шлях. Подолання 64 кілометрів сімох грізних і страхітливих дніпровських порогів. Подальша прибережна плавання вздовж західного узбережжя Чорного моря. Під постійним спостереженням кінних роз'їздів підступних печенігів. Сам імператор писав: «страшна, нестерпна, скрутна плавання». Зворотний шлях був у жовтні з швидко мінливою погодою, неочікуваними бурями.

Подорож буда невідкладна. Достеменно відомо, що незадовго до своєї смерті князь Ігор (конунг Інгар) уклав надзвичайно важливу угоду військової дружини-Русі з очільником Ромейської імперії. Деяко пізніше, раптово, його співдоговірник імператор Роман майже одночасно був позбавлений влади. Цілком природно, що Ольга і Костянтин Багрянородний поспішали відновити взаємонеобхідне підтвердження, законність сили попередніх домовленостей і мирних відносин. Угоди раннього середньовіччя уклалися на 30 років. Вважались дійсними, доки тривало життя першої особи країни.

Після завершення зустрічі найвищого рівня визначився найбільш плідний період у зв'язках язичницької Русі з Візантією [Литаврин, 2002, с. 23, 93, 98; Свята – Ольга, Владимир – святой..., с. 180].

Таким чином, дві подорожі склали небачений **«державний крок»** на вражаючу відстань у **п'ять тисяч кілометрів**. Він величний своїми наслідками для багатьох владних поколінь. Було прийнято у спадщину від конунга Інгвара військовою дружиною-Русь. Відповідальність і владу над військово-торговим шляхом з «Варяг у Греки».

Відомо, що Велика Княгиня правила країною майже 20 років. «В епоху, коли війна була головним засобом у міжнародних стосунках, Київська Русь не застосовувала воєнні дії. Русь не воювала з жодною країною» [Славяне и скандинавы..., 1986, с. 204, 205; Гринберг, 1997, с. 5, 13, 15-6; Пушкарева, 1989].

Всім відома закономірність. Силою списа і меча творився Древній Єгипет, імперії Перська, Олександра Македонського, Римська. Поряд з цим винятковий випадок Європейського раннього середньовіччя. Усюди панує брутальна фізична сила. Кожний володар – насамперед, вождь армії, воєначальник.

І ось в головному місті Східнослов'янської рівнини, Києві, після смерті конунга Інгвара його воєводи **беззастережно визнають покору і зверхність жінок**. Таке не спостерігалось і не було можливе ні на Сході, ні на Заході.

В наших давніх землях започаткувалось нове життя, почало діяти слово цивільної особи, Великої жінки. Народження першої країни на Східноєвропейській рівнині проходило **поступово, природно, малопомітно**, як зміна пори року у наших широтах. Після цього вже не було вороття до минулого життя.

Цілком ймовірно раніше наведені рядки єдинозбереженого твору раннього середньовіччя приховують створення підвалин державності. Кожне слово «Повести временных лет» потребує всебічного розгляду [Лебедев, 1985, с. 189].

Величне «по всей земле» стверджує незвичну новину. Свідченням державних перетворень виголошується троїстий повтор слова «погост». Примуште звернути увагу. Від 947 року, вперше, на значній частині континентальної Європи з допомогою чисельних погостів розпочалась адміністративно-територіальна законодавча реформа [Полонська-Василенко, 1972, с. 101; Карамзин, 1969, с. 88; Історія України, нове бачення..., 1995, с. 50; Ричка, 2004, с. 136; Толочко, 1998, с. 79-80; Нартов, 2006, с. 33; Петровський, 2007, с. 40].

Нестор, укладник літопису, як і його попередники, передають неусвідомлено і піднесено відвертий, безсумнівно наочний для сучасників княгині Ольги момент її сили. «Іде...» **творють державні кордони, місця зосередження виконавчої влади, окняжені землі за тисячу кілометрів на північ від Києва**. Літописець звеличує подію. Поєднує висловлення з найбільшим святом християн Пасхою. В перекладі з давньоюдеїнської «визволення» предків від єгипетського рабства. Такий збіг не випадковий. З середини VIII ст. слов'яни потерпали від нападу хазар, скандинавів, міжплемінної ворожнечі.

У 945 році древляни прийшли до княгині Ольги з провиною. Вони вбили її чоловіка. Згідно їх звичаю, запропонували стати жінкою князя Мала. Привітала вона словами: «Добра гостье придоша». Ранком кривдники були спалені у ямі з дубовим вугіллям, для жертви язичницьким богам землі.

Подібні обставини посприяли захопленню влади у Києві 882 року Олегом. Він виманув Аскольда і Діра словами «гость еси, идем в греки». Підступно вбив.

В обох випадках «гості»-чужинці, рухаються водою, зайти, виявляють злочин, очевидну провину, або приховану загрозу. На їх ймовірну появу повинна бути протидія. Вона у самому слові погост. Свідомо зрозуміти його можна з **допомогою сучасної нашої мови.**

Давньоруське слово *По-гость* двоскладове. *Гость* – від лат. *hostis* – чужинець, ворог. *По* – (прийменник) означає межу. Різний прояв одного кореня змінює ставлення до давнього значення, виявляє протилежність змісту, притаманного самому кореню [Ларіон, 1965, с. 350; Новітній українсько-російський словник..., 2002, с. 732; Колесов, 1986, с. 65].

Погость виявляє виразний несподіваний зміст – **застереження** у подальшій подорожі, заборона перебування, кордон. Подібно внаслідок колишнього давно минулого мізерного запасу слів виникли назви Полісся, Поділля, Покуття. Давньоруські назви першочергово означали рубежі. З часом перейшли у назви ландшафтно окордонених областей. Подібність творення виявляє прадавнє слово «понеділок». Від давньоруського «не дъелай», неділя. *По* – означає межу у часі. Він відокремлює новий тиждень. Тобто розпочинається повторення «то й же день». До сьогодні користуються словом «по-роботі», яким означають межу у дії і час [Шутов, 2011, с. 17-18; Булашев, 1993, с. 223].

Так і людська пам'ять зберігає **власну назву раннього середньовіччя.** Вона належала одному з 13 тисяч містечок нашої країни. Топонім Погост відповідав сучасному селищу міського типу Зарічне, що в Рівненській області. Указом Президії Верховної ради УРСР від 07.03. 1946 року відбулось перейменування Погост-Зарічний в Зарічне [Західне Полісся..., 2006, с. 12-13; Перунін, 2009, с. 9, 16-18].

Відомо, історична топоніміка може бути джерелом для дослідження прадавнього часу [Древняя Русь, 1999, с. 300; Шутов, 2011, с. 8].

Поширення висновку літописних погостів на гідронімах Лузі і Мсті з Погостом Зарічне на річці Стир **вирішено науковцями у ХІХ ст.** закріплено у двох **Європейських визнаних джерелах.** «Энциклопедический словарь» Ф.А. Брокгауза, И.А. Эфрона [Энциклопедический..., 1898] **за останнім числом 5.** Підтверджено у «Географічному словнику Польського Королівства та інших земель слов'янських» [Географічний..., 1885]. Він сповіщає про наявність біля Погосту Зарічне військового укріплення Х-го століття. Таким чином, **літописне і лінгвістичне міркування** про назву

Погост **доповнюється** історичною і археологічною складовою – городищем. Воно передбачало наявність постійної військової варти.

Ми не можемо дослідити **погости на Мсті і Лузі. Вони більше тисячі років тому належали Києву.** Про їх точне місцезнаходження умовчують авторитетні вищезгадані словники. **Вперше, на початку III тисячоліття, літописно відповідний** подіям 947 року, **єдино збережений топонім на Україні – Погост Зарічне на річці Стир** дає можливість дослідити один з багатьох адміністративних центрів в Київській Русі.

В заплаві правого низького берега гідроніма – довгочасна військова споруда, округла в плані, діаметром 55х60 метрів. Оточена земляним валом заввишки до 1,5-2,0 метра, захищена двома ровами. На південному підвищенні, площею 250х100 м, виявлено сліди селища кінця тисячоліття.

Відносно велике поселення і мале городище можуть свідчити про **постійно діючий військовий табір** з тимчасовими побутовими забудовами. За 1,5 км ввєрх по течії ріки знаходиться на лівому високому березі сам літописний Погост. Він на відстані, поряд але не разом, відокремлений водою. Поява укріплених поселень – важливий показник становлення державності [Західне Полісся, 2006, с. 5-6; Куза, 1996, с. 160-161; Кухаренко, 1961, ст. 34; Раппопорт, 1967, с. 77, 225]. Слід зазначити, що **військова частина на вході в Погост** і відповідні йому берегові землі 480-кілометрового Стиру **означала владу** і була відділена від цивільного Погоста з місцевим населенням. Також місце розташування складників осереддя управління неподалік устя Стиру і впадіння в притоку Дніпра Прип'ять [Джонс, 2004, с. 56; Гринин, 2007, с. 21, 29, 31] свідчить, що місцевість вибрали не випадково.

Особливе значення відповідно до часу, місця, предмета обговорення мають неполітозовані джерела Інституту Дослідів Волині. Вони містять вичерпне обґрунтування і екстраполяцію Погоста Заріченського (Погоста Зарічне) з першими ознаками державності в землях Волинського Полісся. «Словом «Погост» в старій Русі окреслювали місце тодішньої адміністративно-податкової влади, де згромаджувано було натуральні оброки, данини. Відбувались там суди княжих тавунів» [Цинкаловський, 1984, с. 249].

Наочно подано в його праці «Ріка Прип'ять та її допливи» Антін Бужанський. Вінніпег І.Д.В. 1966 р. На доданій археологічній карті водного

шляху Дніпро-Прип'ять-Буг IX-XII віки означені місця уособлення двох погостів. Один з них належить Україні. Про нього наша оповідь.

Вперше, за минуле тисячоліття, вдивляючись в **поодинокі, зовсім мізерне** городище (0,2 га), слід зауважити, що саме такі супутники Погостів літописно «по всій землі» є однозначно показниками становлення державності Київської Русі. Вважаю за необхідне довести дослівно уривок з узагальнюючої праці Куза А.В.: **«Практично половина усіх давньоруських городищ мають укріплену площадку 1000-3000 м². Такі дрібні розміри чималого числа зміцнених селищ самочинно знімають питання про їх належність до міст ... 47,1% (388 з 823)»**. «Чим займалось чимале військо, отримане у спадщину княгинею Ольгою від свого чоловіка?» **Київська Русь – мирне застосування військових сил. Воно в самій назві країни.** «Кінець I і початок II тисячоліття в історії України – це княжа доба, або **доба Київської Русі, а в археології – доба городищ**, за найбільш прикметними пам'ятками тих часів – городищами [Пастернак, 1961, с. 541]. Таким чином, літописне повідомлення «Иде Ольга...» 947 року – це розповідь про творення дуже **важливого північного кордону**.

Яскравим прикладом може стати створення погоста в долині річки Мста. Постійна присутність військовців перекривала більш давній торговий шлях через Волзьку Булгарію і Хазарський каганат, «З Варяг у Хазари». Від озера Ільмень до Волги [Франклин, Шепард, 2000, с. 166, 198]. **Він обминав головне місто Київ, був невідгидний, збитковий** [Чугуенко, 2002, с. 131; Перхавко, 2006, с. 49]. Саме про цей кордон мовиться у літописі. ...Із Русі можна йти по Волзі в Болгари і Хвилісі (Хорези). «Волга – то вже не Русь» [Українська земля..., 2011, с. 616]. Створення погоста на Мсті – **геополітичний вибір княгині Ольги**, що поєднав Північну Європу і південну через Київ. Він доповнює, затверджує і завершує попередню подорож 946 року до Константинополя. Наголошує спрямування до християнських цінностей і зв'язків. Це одночасно і оборона, захист.

Автор «Історії Русів» вкладає в уста Богдана Хмельницького вже через півтисячі років звияжну ознаку державності словами «...Всі народи, що живуть у світі, завжди боронили й вічно будуть боронити своє існування, свободу та власність – навіть звірі, худоба та птиці обороняють свої летовища, свої гнізда і дітей своїх до останніх сил...» [Кониський, 1991, с. 104]. Зворушливо усвідомлювати, що малолітній Святослав Ігорович **своєю присутністю** вже в 950 році править в Новгороді, **очолює**

прикордонну службу [Джонс, 2004, с. 257]. Землі на північ від лінії рік Луги і Мсти належали Альдейг'юборгу (Невогороду, тепер – Стара Ладога). Вони були передані Києву у 1019 році як посаг за доньку короля Норвегії Інгігерду [Лебедев, 1985, с. 215; Пушкарева, 1989, с. 22].

Щоб краще зрозуміти і визначити значення Погостів, слід пригадати і уявити доісторичний ландшафт, на якому розгорталися події 947 року. Безкінечний праліс, безкраї нерубані пущі – найбільш характерні прикмети краєвиду Середньої і Північної Європи. Велика подібність теперішнім лісовим просторам Канади і Сибіру. На півдні довкола Києва – зона лісостепу зі знаменитими родючими чорноземами. Південніше Великий Євразійський Степ. Дніпро – 2285-кілометрова ріка з численними допливами єднав в одне ціле берегові землі. **Природні кордони відкриті** [Крип'якевич, 1990, с. 23, 31; Наконечний, 2001, с. 48; Пастернак, 1961, с. 546].

Всі цивілізовані суспільства в давні часи **оберігали свої земельні простори від чужинців**. Адріанів вал у Британії, Троянів у Фракії, Датський вал, Велика Китайська Стіна – все це кордони. Велика княгиня Ольга з допомогою малих колоподібних городищ і військовців, на водних входах в окремі берегові державні землі, поряд з Погостами зробила подібне, тепер малопомітне. **На той час наочне і вражаюче для сучасників**. Гардаріка називали скандинави Київську Русь, Велика Швеція. Визнання державності. Захищені землі. Ар – земля. Гарда – захист [Лебедев, 1985, с. 189; Святая Ольга..., 1996, с. 125; Фроянов, 1996, с. 417; Государство..., 2003, с. 195-196].

Давнє слово погость єднається українською мовою лінгвістично і історично з словами Варта як охорона, Вартість як ціна. Виявляється в нашому випадку природна залежність і історична вічність. **Захист країни – першочергова потреба** у всі часи і у всіх народів. Витрати для захисту державності Києворуської країни склали кошти у 882-1054 рр. 4-5 млн. марок сріблом. Цими грошима розбудовувалась Швеція, Данія, Норвегія [Лебедев, 1985, с. 264].

Вперше на теренах ранньосередньовічної Європи сили і засоби придатні до військових дій, нападу, руйнуванню були застосовані до створення кордонів. Творився захист природної течії життя місцевого населення, створення нових зв'язків між різноплеменною людністю, владою. Київська Русь – мирне застосування військової сили. Вона в давній назві країни. «Иде Ольга к Новугороду...» на самих досконалих плавзасобах того часу з

використанням досягнень навігації. Очолоє воїнів-професіоналів. Після розміщення в місцях постійного перебування вони будуть в прямому сенсі слова **«впливати» на життя** 4-мільйонного осілого населення по берегам рік. Саме це давнє слово в українській мові зберігає подвійну відповідність і значення. Воно наочно змальовує засоби застосування дій військовців з Погостів. Не тільки захист на кордонах в одержавленій землі, але і **постійний нагляд, спостереження облік, підтримання порядку. Рухома влада** незначними військовими силами здійснювала нагляд над 60-ма тисячами поселень. Цю особливість відзначали тогочасні сусіди ромеї з Візантії. Руси або дроміти – швидкі. Від цього слова сучасні поняття пов'язані з космосом, транспортом і давнім гіподромом.

Першого національного героя нашої землі князя Святослава і його військо порівнювали з найшвидшим гепардом. «Ходить як пардус». Так само швидко протягом двох десятків років зародилась і створилась давня Київська Русь. Держава розпочалась з **виведення переважної частини війська міста Києва, розподілу його на частини, призначення на постійне місцеперебування в таборах біля Погостів.**

Пророчими і суголосними стають слова засновника державницької школи в українській історіографії, народженого і упокоєного на Волині, В'ячеслава Липинського. «Останні ознаки державного життя залишились ...тільки на краях держави – власне в оцьому північно-західному окраїнному півколі, що простяглись од Карпатських гір через Русь Червону й лісову Волинь, до північного болотистого Полісся» [Україна..., 1991, с. 204].

Погости – це землі і кордони, де вперше життя давньої людності налаштувалось відповідно до державних законів.

Дрібні городища, особливо біля усть рік, уособлюють військові табори і владу Погостів часів перших реформ Великої Княгині.

З цього починалась держава, визнання, повага до Київської Русі в землях і країнах Європи.

Ті, хто живе за законами, – вільні. Ті, що не відають законів, – раби, тільки про це ще не знають. Над нами тільки закон і Бог.

Може тому у літописі «Пасха 11 квітня 947 року» (в Україні і Білорусії – це Великдень, головна подія кожного року і закони споконвічні людські єднаються з новоствореними і Вічними небесними.

947 рік. «Иде Ольга к Новугороду...» – це початок народження нашої державності. 1066 років тому. Через 41 рік відбулося Хрещення.

Д ж е р е л а:

- Булашев Г.* Український народ. – Київ : 1993.
- Географічний словник Польського Королівства та інших земель слов'янських (мова польська). – Варшава : 1885. – Т. VII.
- Государство и право древней Руси / И. В. Петров. – Санкт-Петербург : 2003.
- Гринберг Д.* Рюриковичи или семисотлетие «вечных вопросов». – Москва : 1997.
- Гринин Л. Е.* Государство и исторический процесс (эпоха формирования государства). – Москва: U.RSS, 2007.
- Джонс Г.* Потомки Одина и Тора / Пер. с англ. З. Метлицкая. – Москва : Центрполиграф, 2004.
- Древняя Русь в свете зарубежных источников / под ред. Е.А.Мельниковой. – Москва : 1999.
- Жук М. О.* Русь дохристианская. – Харьков : 2002.
- Західне Полісся (історія та культура) // Матеріали краєзнавчої конференції, присвяченої 60-літтю утворення Зарічненського району та 20-літтю аварії на Чорнобильській АЕС. – Рівне : Вид. Зень О.М., 2006.
- Ларіон* Митрополит. Дохристиянські вірування Українського народу. – Вінніпег : 1965.
- Історія України, нове бачення / [Олександр Іванович Гуржій, Ярослав Дмитрович Ісаєвич, Микола Федорович Котляр, О.П. Моця] ; Під ред. В.А. Смолій ; Інститут історії України НАН України. – Київ : 1995. – Т. 1.
- Карамзин П. М.* Предания веков. – Москва : 1969.
- Колесов В. В.* Мир человека в слове Древней Руси. – Ленинград : 1986.
- Кониський Г.* Історія Русів. – Київ : 1991.
- Крип'якевич І.* Історія України. – Львів : 1990.
- Куза А. В.* Древнерусские городища // Свод археологических памятников. – Москва : 1996.
- Кухаренко Ю. В.* Средневековые памятники Полесья // Археология СССР (свод археологических источников). – Москва : изд-во АН СССР, 1961. – Вып. Е157. – Т.14.
- Лебедев Г. С.* Эпоха викингов в Северной Европе. – Ленинград : 1985.
- Левкович І.* Нариси історії Волинської землі. – Вінніпег : 1953.
- Литаврин Г. Г.* Византия. Болгария. Древняя Русь (IX-нач. XII в.). – Санкт-Петербург : 2000.
- Наконечний С. П.* Украдене ім'я: Чому русини стали українцями. – Львів : 2001.
- Нартов В. В.* Історія України. – Харків : 2006.
- Новітній українсько-російський словник. – Харків : 2002.
- Пастернак Я.* Археологія України. – Торонто : 1961.

- Перунін В. Заріченщина, або Ритми глибинного Полісся втрачені Європою. – Рівне : 2009.
- Перхавко В. Торговий мир середньовекової Русі. – Москва : 2006.
- Петровський В. В. [та інші]. Історія України. – Харків : 2007.
- Повесть временных лет / под ред. В.П. Адриановой-Перетц. – Санкт-Петербург : «Наука», 2007.
- Полонська-Василенко Н. Історія України. – Мюнхен : 1972.
- Пушкарева Н. Л. Женщины Древней Руси. – Москва : 1989.
- Раппопорт П. А. Военное зодчество западнорусских земель X-XIV ст. – Ленинград : Изд-во «Наука», 1967.
- Ричка В. Княгиня Ольга. – Київ : 2004.
- Русский хронограф. – Москва : 2008.
- Святая – Ольга, Владимир – святой. – Москва : изд-во К.В. Кренов, 1996.
- Славяне и скандинавы ; пер. с немец. / Общ. ред. Е. А. Мельниковой. – Москва : Прогресс, 1986.
- Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь. – Київ : 1998. – Т. 4.
- Україна на переломі 1651-1659 рр. / Східно-Європейський дослідний інститут ім. В.К. Липинського. – Філадельфія : 1991.
- Українська земля і люди. Український етнос у світовому часопросторі. – Київ : 2011. – Т. I.
- Франклин С., Шепард Д. Начало Руси (750-1200 рр.). – Санкт-Петербург, 2000.
- Фроянов И.Я. Рабство и данничество у восточных славян VI-X в. – Санкт-Петербург : 1996.
- Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. – Вінніпег : 1984. – Т. 2.
- Чугуенко М. Шокирующая Украина. – Харків : 2002.
- Шутов Е. Тайная история славянской цивилизации. – Санкт-Петербург : 2011.
- Энциклопедический словарь / Ф. А. Брокгауз, И. А. Эфрон. – Санкт-Петербург : 1898. – Т. XXIV.

The origin of Kyiv Rus and its ethnic millennial culture were analyzed in the article. Research of the historical place names Zarichnenschyny can detect indicators of becoming state of Kyiv Rus. The article presents the rational and extrapolation Zarichnensky cemeteries (cemeteries Zarichne) with the first signs of statehood in the lands of Volyn' Polissya.

Keywords: *historical place names, ethnic culture, statehood, cemeteries, Kyiv Rus, Volyn' Polissya, Zarichnenschyna and others.*